

LEDA-Nyt nr. 47 – April 2009

ISSN 1603-7006

Redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen, Henrik Lorentzen og Liisa Theilgaard

Indhold

Meddelelser fra bestyrelsen	s. 2
Indkaldelse til medlemsmøde	s. 3
Indkaldelse til generalforsamling	s. 4
Gyldendals onlineordbøger på http://ordbog.gyldendal.dk	s. 5
Från <i>Nationalencyklopedins ordbok</i> till <i>Svensk Ordbok</i>	s. 14
Anmeldelse af Dansk-Græsk Ordbog, 2. udgave	s. 21
Kommentar til anmeldelse af Gyldendals Dansk-Engelsk Ordbog	s. 26
Apropos en anmeldelse af Dansk-Latin Ordbog	s. 29
NFL-symposium om ordforbindelser i ensprogede nordiske ordbøger	s. 31
Nye ordbøger 2008	s. 33
Konferencer	s. 34

Medlemsmøde og generalforsamling

Præsentation af Ordbogen.com og Lemma.com

Ved Bjarni Norddahl og Jacqueline Levin, Ordbogen Aps

Onsdag 29. april 2009 kl. 15.00

Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 23.4.39 (bemærk bygning 23)

Efter generalforsamlingen er der mulighed for at gå ud at spise sammen (for egen regning) på en restaurant i nærheden. Tilmelding på mødet.

se side 3

Meddelelser fra bestyrelsen

Der indkaldes til generalforsamling onsdag den 29. april 2009 kl. 17.15 på Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 23.4.39

Se dagsorden mv. på side 4.

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året. LEDA-Nyt udsendes fast til LEDA's medlemmer og kan desuden – ligesom ældre numre af tidsskriftet – downloades fra LEDA's hjemmeside (www.cst.dk/leda).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden inden 1. oktober 2009.

Dette nummer er redigeret af Inger Schoonderbeek Hansen, Henrik Lorentzen og Liisa Theilgaard.

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Liisa Theilgaard (DSL) (formand), lt@dsl.dk / liisa.theilgaard@gmail.com
Henrik Hovmark (KU, Ømålsordbogen) (næstformand), hovmark@hum.ku.dk
Christian Becker-Christensen (Politikens Forlag) (kasserer), cbc@pol.dk
Ken Farø (KU, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk), kenfaroe@hum.ku.dk
Inger Schoonderbeek Hansen (AU, Jysk Ordbog), jysis@hum.au.dk
Jørgen Nørby Jensen (Dansk Sprognævn), jn.jensen@dsn.dk
Henrik Lorentzen (DSL), hl@dsl.dk

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 125,- DKK (kan indbetales på girokonto 1551 139-1968). Foreningens CVR-nummer er 31193958.

Kontingent for medlemskab af Nordisk Forening for Leksikografi (NFL) 180,- DKK (200,- NKR).

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer.

Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Medlemsmøde

Præsentation af Ordbogen.com og Lemma.com

ved Bjarni Norddahl og Jacqueline Levin, Ordbogen ApS

Københavns Universitet Amager

Onsdag 29. april 2009

Kl. 15.00 i lokale 23.4.39

I sommeren 2003 blev Ordbogen.com lanceret og siden da er det gået stærkt – rigtig stærkt! På knap seks år er hjemmesiden blevet Danmarks største online-ordbog med 2,76 millioner unikke besøgende i 2008 ifølge Google Analytics og en markedsandel på over 90 %. Ved starten udgav Ordbogen.com kun en dansk-engelsk/engelsk-dansk ordbog, men i dag udgiver vi også ordbøger inden for dansk, tysk, fransk, spansk, svensk, og der tilføjes konstant flere sprog.

Men hvordan er denne succeshistorie opnået?

Hvordan kan et lille firma som Ordbogen ApS klare sig så godt i konkurrencen med de store danske forlag og udenlandske giganter som Google?

Hvilke funktioner indeholder Ordbogen.com egentlig?

Hvilke principper bør gælde for en onlineordbog?

Disse og mange andre spørgsmål vil blive gennemgået til foredraget.

Til sidst vil Ordbogen.com's nye satsning, Lemma.com, for første gang blive præsenteret eksklusivt for LEDAs medlemmer.

Indkaldelse til generalforsamling

Onsdag den 29. april 2009 kl. 17.15

Københavns Universitet Amager, Njalsgade 136, lokale 23.4.39

Dagsorden ifølge vedtægterne:

1. Valg af dirigent og referent
2. Formanden aflægger beretning
3. Kassereren fremlægger det reviderede regnskab
4. Fastsættelse af kontingent
Bestyrelsen foreslår at kontingentet fastholdes på 125,- DKK pr. år
5. Vedtægtsændringer
6. Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleant
På valg er: Christian Becker-Christensen, Henrik Hovmark og Jørgen Nørby Jensen
7. Valg af revisor og revisorsuppleant
På valg er: Ebba Hjorth og Pernille Neergaard-Dibbern
8. Forslag
9. Eventuelt

Vedr. pkt. 6 og 7: Jørgen Nørby Jensen modtager ikke genvalg. Alle øvrige kandidater modtager genvalg, men andre kandidater er naturligvis velkomne til at melde sig til formanden, Liisa Theilgaard (lt@dsl.dk), eller på mødet.

Vedr. pkt. 5: Bestyrelsen foreslår en mindre ændring i vedtægterne, nemlig i § 4, jf. generalforsamlingen sidste år.

§ 4

(...) Ethvert medlem af foreningen er valgbart til bestyrelsen og kan genvælges, dog højst tre gange. Bestyrelsen søges sammensat således at faglig, geografisk og institutionsmæssig spredning tilgodeses.

ny formulering, bemærk det kursiverede:

§ 4

(...) Ethvert medlem af foreningen er valgbart til bestyrelsen og kan genvælges, dog højst tre gange *i træk. Et således udtrådt medlem bliver igen opstillingsberettiget efter to år.* Bestyrelsen søges sammensat således at faglig, geografisk og institutionsmæssig spredning tilgodeses.

Gyldendals onlineordbøger på <http://ordbog.gyldendal.dk>

Af Lotte Follin og Marie Bilde Rasmussen, Gyldendal

I februar 2008 lancerede vi Gyldendals ordbøger online. Der er tale om en betalingstjeneste, som virksomheder, skoler og private kan tegne abonnement på. Udviklingsprojektet har overlappet med et andet kæmpestort projekt i ordbogsafdelingen, nemlig udvikling og implementering af nyt redigeringsystem og i den forbindelse fastlæggelse af fælles redigeringsprincipper og datastrukturer – med velbeskrevet mulighed for variation afhængigt af sprog og ordbogstype. Dette har ført til design af et xml-format. Sidste – men absolut ikke mindste – del af dette projekt har været at konvertere langt de fleste af vores ordbøger til dette nye format.

Processen:

- Mediebureauet Peytz & Co. hjalp med kravspecifikation og projektstyring samt fastlæggelse af informationsarkitektur, grafik og html-design.
- Alpha Solutions programmerede.
- Vi leverede data – og vi konverterede også ordbogsdata til det xml-format, der ligger i bunden af onlineordbogen. Denne beslutning blev taget af nød snarere end lyst, da aftalen med leverandøren glippede. I parentes bemærket står Gyldendal også for designet af dette format.

Øvelsen har været at skabe en ordbogstjeneste, hvor mange ordbøger fremstår og fungerer som én stor ordbog. Dette er en præsentation af denne ordbogstjeneste og *ikke* en diskussion af lemmaudvalg eller redaktionelle principper i de enkelte ordbøger. På trods af ensretning af dataformat er der jo stadig forskel i indholdet, både på makro- og mikroniveau. Og det skal der være – hver ordbog er skrevet til en bestemt brugergruppe, og dens artikler repræsenterer et bestemt verdensbillede. Når man slår et ord op på onlineordbogen, er det således vores håb, at man ved at præsentere flere forskellige ordbøgers bud på oversættelse af et opslagsord netop får en mere *fuldkommen* historie om ordet.

Vi har i eksemplerne nedenfor valgt at tage udgangspunkt i sprogretningen Dansk-Engelsk, hvor langt de fleste af os kan følge med.

Det har været vigtigt for os at holde selve søgeprocessen så simpel som mulig og undgå, at brugeren skal specificere forskellige søgeparametre og vælge særlige former for avanceret søgning osv. Brugeren skal kun vælge, hvilken ordbogstype/sprogretning han vil slå op i, indtaste søgeordet og slå op. Så sørger programmet for at finde og præsentere resultaterne, som er sorteret i kategorier og prioriteret efter relevans (i det omfang data overhovedet tillader os at konkludere noget om relevansen).

Vi har besluttet, at man skal angive søgesprog og ikke blot slå op på alle sprog på én gang – hvilket mange andre ordbogstjenester gør. Efter vores opfattelse ved brugeren altid, hvilke sprog han ønsker at oversætte fra og til. Vi synes også, at det giver mening at nøjes med én sprogretning ad gangen, så de mange kategorier giver mening og bidrager til fortællingen om netop det ord, man søger efter. Opslag i alle sprog på én gang giver en masse støj, fx *and* eller *pate*, som på dansk betyder *postej*, på engelsk *isse* og på tysk *fadder*.

Opslag på ordet *omkostning* i Dansk-Engelsk-modulet illustrerer resultatsiden:

The screenshot shows a web browser window titled "Gyldendals Røde Ordbøger - Windows Internet Explorer". The address bar shows the URL: <http://ordbog.gyldendal.dk/sitecore/content/Ordbog/Home/Opslag/Resultat.aspx?lcode=DAEN&dym=opkortning%7c>. The search bar contains the word "omkostning".

The page layout includes a navigation bar with "ORDBOG" and "TRANSLIVE" tabs. Below the search bar, there are links for "Foreslå nyt ord" and "Foreslå rettelse".

The main content area displays search results for "omkostning sb. fk.". The results are organized into sections, each with a source icon (Gyldendals Røde, Vinterberg & Bodelsen, Fagordbog, Juridisk, Medicinsk-odontologisk) and a list of translations:

- omkostning sb. fk.**
 - omkostningen; omkostninger; omkostningerne
- omkostninger pl. af sb.** (Gyldendals Røde)
 - 1. costs *fx*
 - 2. (udgifter) expenses
 - 3. (jura) costs
- omkostninger pl. af sb.** (Vinterberg & Bodelsen)
 - 1. cost(s) *fx*
 - 2. (udgifter) expense(s) expenditure
 - 3. (jura) costs
- omkostning sb.** (Fagordbog)
 - 1. cost *fx*
 - expense *fx*
 - expense item *fx*
 - 2. forekommer også anderledes formuleret *fx*
- omkostninger pl. af sb.** (Juridisk)
 - (proc. r.) costs
 - se også [sagsomkostninger](#)
- omkostning sb.** (Medicinsk-odontologisk)
 - cost

On the right side, there is a section titled "Ordforbindelser" (Word connections) with a list of related terms and their translations:

- [alternative omkostninger](#) 1. opportunity costs (V&B)
- [beregnete omkostninger](#) 1. imputed costs (V&B)
- [bestride/betale/dække omkostningerne](#) 1. pay/defray/cover the expenses (V&B)
- [blive dømt til at betale sagens omkostninger](#) 1. be ordered to pay costs (RØD)
- [budgetterede omkostninger](#) 1. the costs/expenditure provided for in the budget (RØD)

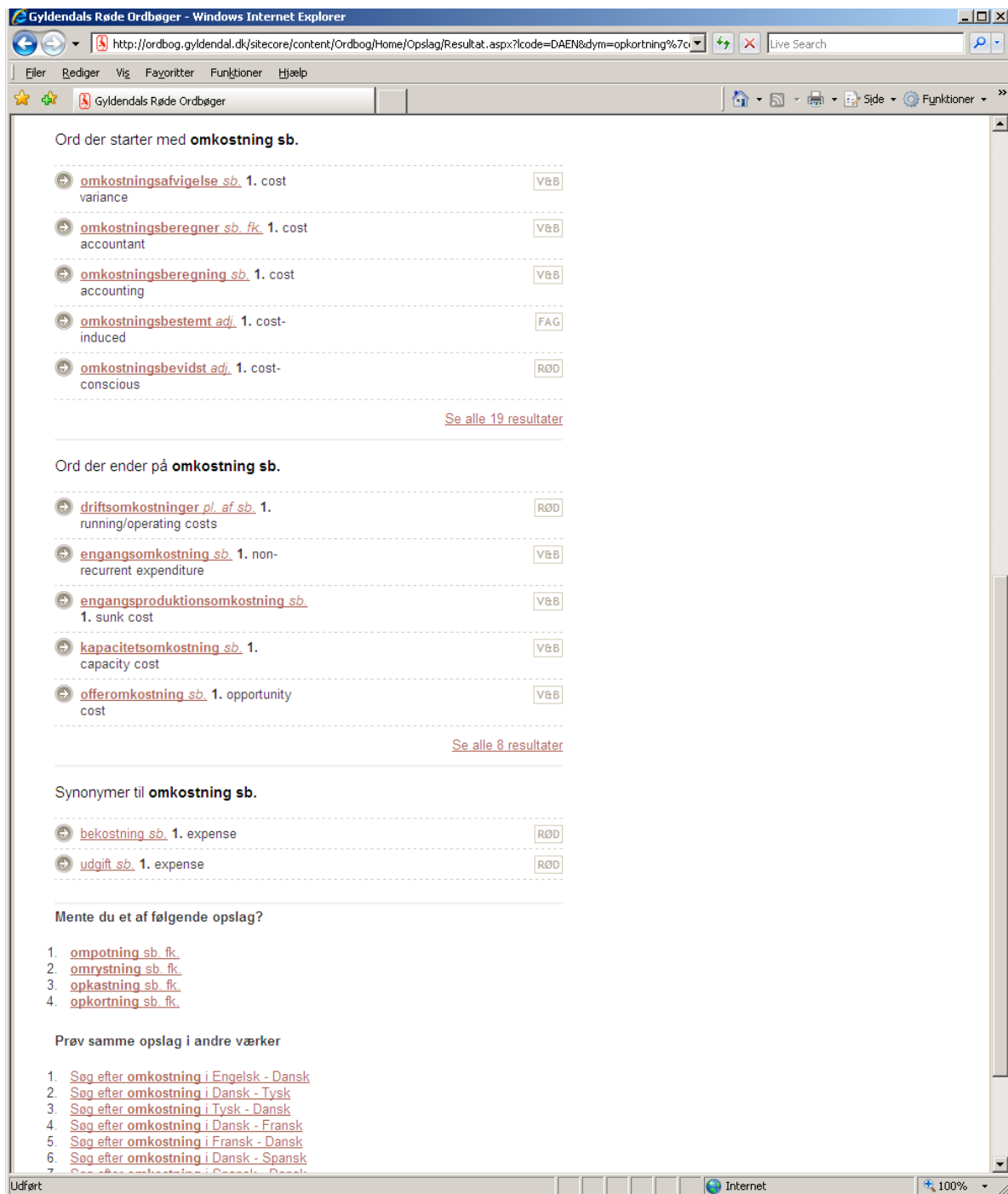
Below this, there is a section titled "Andre oversættelser fra ENGELSK - DANSK" (Other translations from English - Danish):

- 1. omkostning (økon.) [charge](#) sb.
- 2. omkostning (noget som skal betales) [charge](#) sb.

At the bottom, there is a section titled "Ord der starter med omkostning sb." (Words that start with omkostning sb.):

- [omkostningsafvigelse sb.](#) 1. cost variance (V&B)
- [omkostningsberegner sb. fk.](#) 1. cost (V&B)

The browser's status bar at the bottom shows "Udført" (Completed) and "Internet".



- Vi viser resultater fra alle ordbøger. Værkrækkefølgen er bevidst valgt – værker kan vælges fra i de personlige indstillinger.
- Resultatkategorierne ud over de primære ordbogsartikler er: Ordforbindelser, Engelsk-Dansk (resultater fra den omvendte sprogretning), Ord der starter på søgestrengen, Ord der ender på søgestrengen, Synonymer, Mente du (særlig relevant ved fejlstavning) og Samme opslag i andre værker (hvis man kom til at trykke Søg med en forkert sprogretning valgt).
- Betydningsniveauerne angives tydeligt, idet der er langt mere plads på skærmen end i den gennemsnitlige trykte ordbog. Linjeskift og indryk bruges for at tydeliggøre ordbogsartiklernes hierarkiske struktur. Under konverteringen har vi arbejdet med at

tilføje flere betydningsnumre i stedet for blot at adskille med semikolon, for at brugeren bedre kan “hoppe” fra betydning til betydning.

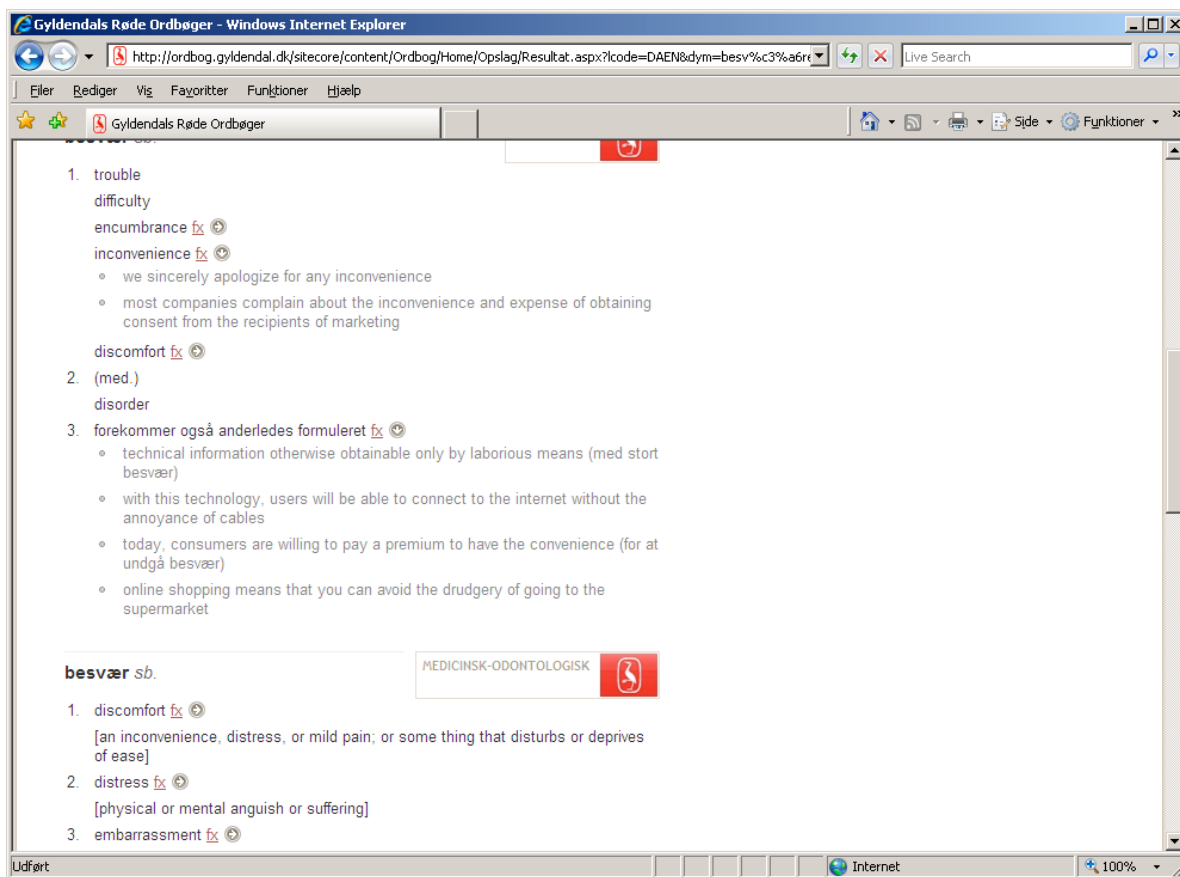
- Nogle resultatkategorier vises som udgangspunkt i en “foldet” tilstand, fx ordforbindelser. Dette angives som regel med en knap med en pil, og den fundne artikels opslagsord fungerer som et link. Klik på pilen folder artiklens indhold ud, klik på opslagsord slår op (som havde man indtastet det pågældende opslagsord i søgefeltet). Da vi ofte finder mange af hver slags resultat, har vi valgt referatvisning: 5 af hver – derefter må man gå til en “vis alle”-side.

Ordbogen er et værktøj, og det gode værktøj kendetegnes bl.a. ved, at man så at sige ikke bemærker det – man kan bevare sit fokus på *opgaven*. Derfor har vi lagt stor så vægt på enkelhed og klarhed i søgefunktion og præsentation af resultaterne.

Det skal være nemt at finde frem til den rigtige oversættelse, og det skal være nemt at bruge den hjælp, ordbogsartiklen selv giver – i form af betydningsnummerering og beskriverapparat. For klarhedens skyld har vi som udgangspunkt foldet de oplysninger, der knytter sig til den enkelte ækvivalent, væk. Især eksemplerne stjæler meget fokus, når de står mellem oversættelserne, men også oplysninger om bøjning, udtale og forkortelsers fuldformer kan fylde en del, så de er pakket væk bag info-knapper. I alle tilfælde er det oplysninger, der bliver relevante, når man har fundet den betydning, man er ude efter. Til *bruttonationalprodukt* knytter der sig fx oplysning om ækvivalentens forkortelse (vises ved “mouse-over”-funktion):



Her kan man både se foldede og udfoldede eksempler:



Og siden LEDA-præsentationen er vi kommet videre med visning af grammatiske oplysninger, så hermed et smugkig på vores udviklingssite:



Udtryk og vendinger er klippet ud til selvstændige opslag:

- De opfattes som selvstændige ordbogsartikler. Fx giver opslag på *foretage indgreb* både et primært resultat og fire ordforbindelser. Det er en måde at forfine søgningen på.
- Vi viser alle ordforbindelser, hvor ordet forekommer, uanset værk, uanset artikel/opslagsord.

Sortering præsenterer et dilemma: For mange ordforbindelser giver støj, og for få risikerer frasortering af relevante. Vi bruger disse oplysninger:

- Først vises de ordforbindelser, der stammer fra en ordbogsartikel med fuldstændigt match med det søgte lemma.
- Derefter vises de øvrige ordforbindelser, der indeholder et ord, der matcher med det valgte lemma eller én af dets bøjningsformer.
- Kun når der ikke er genkendt et lemma, baseres ordforbindelsesresultaterne på et simpelt strengmatch.

Find flere oversættelser i den “omvendte” ordbog:

- Hvordan “omvendt”? Ved søgning efter *omkostning* i Dansk-Engelsk, søger vi også de steder i Engelsk-Dansk, hvor *omkostning* optræder som oversættelse. De artikler, vi finder på den måde, præsenterer vi “bagfra”, som en skrabet ordbogsartikel med beskriverapparat fra opslagsord til oversættelse.
- Vi viser kun supplerende oversættelser – vi filtrerer de ord fra, der allerede figurerer som oversættelse i de primære resultater.
- Disse “omvendte” resultater er typisk stilistiske eller regionalsproglige varianter eller meget specifikke betydninger af generelle ord:

The screenshot shows the Gyldendals Røde Ordbøger website in a Windows Internet Explorer browser. The search bar contains the word "pige". The results are displayed in a structured layout. On the left, under the "ORDBOG" tab, there are three main sections for "pige":

- pige sb. fk.**: Includes "pigen; piger; pigerne".
- pige sb.**: Includes "1. girl" with sub-items "se også gadepige", "se også tjenestepige", and "se også ung pige i huset". It also includes "2. (kæreste) girlfriend".
- pige sb. fk.**: Includes "1. (barn) girl" and "2. (ung pige)" with sub-items "a. girl", "b. (ganske ung) young girl", "c. <poet.> maid, maiden", and "d. <neds., spøg.>".

On the right, under the "TRANSLIVE" tab, there are two sections:

- Ordforbindelser**: A list of phrases and their translations, such as "da jeg var pige. 1. when I was a girl", "en flot pige. 1. a smashing girl", "en lille ung pige. 1. a mere slip of a girl", "en pigernes Jens. 1. a ladies' man", and "en sød pige. 1. a peach".
- Andre oversættelser fra ENGELSK - DANSK**: A list of translations from English to Danish, such as "pige (am., uformelt) babe sb.", "pige (am., uformelt) baby sb.", "pige (US, uformelt) baby sb.", "pige bim sb.", and "pige burdie sb.".

The website has a red header with the Gyldendals logo and navigation links. The browser's address bar shows the URL: http://ordbog.gyldendal.dk/sitecore/content/Ordbog/Home/Opslag/Resultat.aspx?code=DAEN&dym=pige%7cpiget%7C. The status bar at the bottom indicates "Udført" and "Internet".

- Resultaterne er mere præcise end fritekstsøgning.
- Der er desværre støj pga. homografi (fx *pibe*), men vi synes vi bevarer en høj kvalitet ved at vise resultaterne i velovervejet prioriteret rækkefølge.

Hvorfor har vi intet ordhjul?

- Det er tungt og besværligt og giver derfor performanceproblemer.
- Det er svært at skabe en meningsfuld, entydig liste af opslagord. Hvilke ord skulle sådan én overhovedet indeholde? Der søges jo i mange bøger på én gang – skal man så have ét fælles ordhjul? Eller ét ordhjul for hver ordbog. Skulle det/de i så fald repræsentere hver ordbog, der findes på sitet? Eller hver ordbog, man har købt adgang til?

Hvad bruger man normalt ordhjulet til?

- Til at finde relevante ord (i søgeordets alfabetiske omgivelser).
- Inkrementelt opslag.
 - Til støtte for svage stavere (ordhjulet indeholder da ideelt alle lovlige ordformer)
 - Fungerer som indeks og sparer brugeren for at taste hele søgeordet (ordhjulet indeholder da alle de ord og ordformer, der kan slås op).

Relevante ord kan være:

- *Stavevarianter*: *grøn(t)sag*, *avocado/avokado*. Men varianten står ikke nødvendigvis i de nære alfabetiske omgivelser: *zar/tsar*, *Alsace/Elsass*.
- Lemmatiserede *bøjningsformer* af ordet, fx *bakkenbart*, der finder både *bakkenbart* og *bakkenbarter*.
- *Sammensatte ord*, hvor søgeordet er første sammensætningsled.
 - Hvis man er interesseret i de sammensætninger, man kan finde i ordhjulet, er det rimeligt at antage, at man også kunne være interesseret i de sammensætninger, man ikke kunne finde i ordhjulet, nemlig dem, hvor opslagsordet indgår som sidste sammensætningsled.
- *Afledte ord i bred forstand* ville være meget relevante, når man skal oversætte, da man ofte løser en kontrastiv “nød” ved at vælge en anden grammatisk konstruktion. Fx kunne man ved opslag på ordet *cirkel* have glæde af også at få oversat ordene *cirkulær* og *cirkulere*.

For at kunne tilbyde brugerne disse funktioner uden at skulle konstruere et mere eller mindre monstrøst ordhjul, udnytter vi, at vi i vores redigering arbejder med en eksplicit lemmadefinition, så vi kan knytte hvert opslagsord til netop ét unikt lemma i vores centrale lemmabase. Vi har således en lemmabase for hvert sprog. For hvert lemma registrerer vi ordklasse, genus, bøjning, udtale (i form af lydskrift eller ved at tilknytte lydfiler), stavevarians, forkortelsesforhold, bøjning og bøjningsvarians, samt en række relationer til andre lemmaer.

Hvis et søgeord matcher i forskellige lemmaer, bliver brugeren ledt til en afklaringsside, hvor han skal vælge, hvilket ord han ønsker at oversætte:



Ordbogsartikler for stavevarianter og lemmatiserede bøjningsformer finder vi med det samme – for den oplysning er registreret i vores lemmabase – i dette tilfælde den danske lemmabase. Disse ordbogsartikler besvarer umiddelbart brugerens spørgsmål og står derfor i hovedresultatvinduet.

De svage stavere prøver vi at hjælpe med vores “mente du”-funktion.

Oversættelser af sammensatte ord, afledninger mv. hører til i “hvis du vil vide mere”-kategorien, for her oversættes noget andet end det ord, man slog op. De fungerer altså som en form for supplerende information – vi kalder dem med en fællesbetegnelse for *tillægsresultater* og gør os umage for at give hver kategori en klar og tydelig overskrift. Vi finder dem ved at bruge de relationstyper, der er registreret i lemmabaserne. Disse relationer fungerer som søgeargumenter ved ordbogsopslaget.

Vi har i dag tre slags tillægsresultater: sammensætninger, hvor søgeordet indgår som første sammensætningsled, sammensætninger, hvor søgeordet indgår som sidste sammensætningsled, og så har vi synonymer. Afledninger kan vi ikke klare endnu, men datamodellen er på plads, så vi selv – løbende – kan tilføje nye kategorier, efterhånden som vi får skabt eller købt dem. Man kunne fx også forestille sig en kategori med antonymer.

At sammensætningerne findes på basis af *viden* i stedet for at findes på basis af en simpel *strengsøgning*, betyder også, at vi kan fjerne en masse støj:

- Slår man *and* op, ville man i et ordhjul eller i den trykte ordbog godt nok få gode og relevante sammensætninger som *andedam*, *andejagt*, *anderumpe*, *andesteg* og *andæg* – men man ville også få ordene *anderledes*, *Andorra* og *androgyn* – og dem ville man ikke være interesseret i. Dem sorterer vi fra.

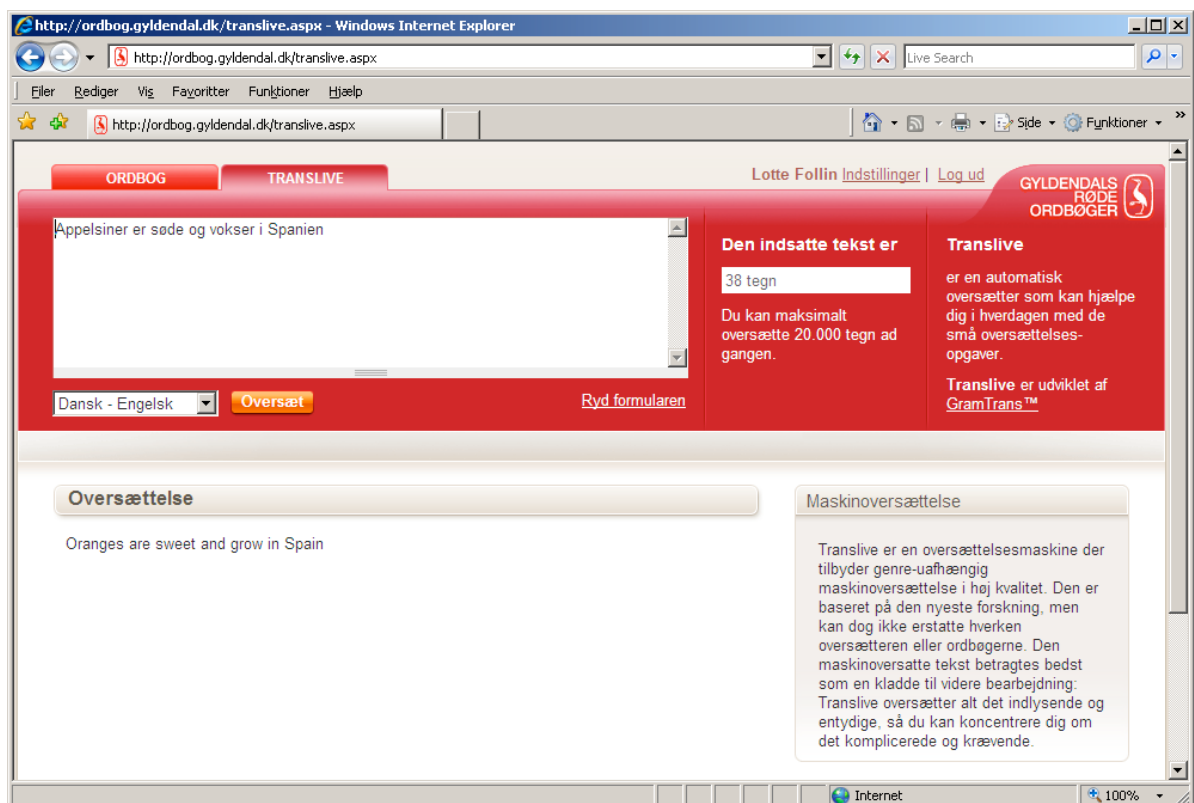
- På samme måde vil man gerne se fx *avisand*, *dykand*, *gråand*, *krikand*, *troldand*, *vildand* – men helst være fri for *troldmand* og alle de *mange* andre sammensætninger der ender på ...*mand* eller ...*spand* eller ...*vand*.
- Sammensætningerne er desuden følsomme for homografi.
- Endelig betyder den vidensbaserede model, at vi ved, at *buskrydder* ikke er sammensat af *bus* og *krydder*.

Oversættelse af synonymmer til søgeordet kan man bruge til:

- at variere sit sprog,
- at få flere oversættelsesforslag, hvis man ikke har fundet én oversættelse, der er lige i øjet,
- overhovedet at få et forslag til oversættelse, når søgeordet selv ikke findes i de ordbøger, man har adgang til.

Siden LEDA-præsentationen er vi gået i luften med:

- Dansk-Fransk og Fransk-Dansk
- Dansk-Spansk og Spansk-Dansk
- en maskinoversætter, Translive:



På vej er:

- nyt design
- fire ordbøger fra Oxford University Press
- Klinisk Ordbog
- ordbøger til svensk
- danske ordbøger: Gyldendals Retskrivningsordbog og Fremmedord
- flere hjælpedata til tysk, fransk og spansk.

Der er nok at tage fat på ...

Från *Nationalencyklopedins ordbok* (1995-96) till *Svensk ordbok* utgiven av Svenska Akademien (2009) Med tillbaka- och sidoblickar¹

Af Sven-Göran Malmgren

Inledning

Början av 2000-talet artar sig till att bli fruktbar både för svensk och dansk lexikografi. I Sverige kommer SAOB, den stora historiska ordboken, en av världens bästa i sitt slag, att bli färdig inom ett fåtal år, och sedan århundradets början har SAOB:s nätversion etablerat sig som ett oundgängligt hjälpmedel för språkhistoriker och språkhistoriskt intresserade. I Danmark har supplementet till ODS, ODS-S, färdigställt och kommer snart att bli tillgängligt på Internet tillsammans med huvudverket. I båda länderna är också samtidslexikografin väl företrädd. Den stora danska definitionsordboken (DDO), som kom ut för några år sedan, följs i år av Svensk ordbok utgiven av svenska Akademien.

Viktiga specialordböcker om ordförbindelser har också kommit i båda länderna. Den hittills största svenska konstruktionsordboken, Svenskt språkbruk, publicerades 2003, och i Danmark är en förnämlig nätordbok över idiom och fasta fraser (Ordbøgerne over faste vendinger) till stor del färdig, en ordbok som också är nyskapande när det gäller sökmöjligheter och tillgänglighet.

Också inom den tvåspråkiga lexikografin har det hänt mycket, inte minst när det gäller tidigare styvmoderligt behandlade språk. Exempelvis har viktiga ordböcker mellan svenska/danska och ryska kommit ut, och snart kommer den största svensk-danska ordboken på 50 år!

Som rubriken anger ligger tyngdpunkten i artikeln på Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (SO), men först kommer några tillbaka- och sidoblickar att göras. Därmed menas dels några funderingar kring parallellismer mellan dansk och svensk lexikografi under nära 200 år, dels en liten intern historik som går tillbaka till SO:s rötter.

Dansk och svensk lexikografi under 175 år: tre ordbokspär

Vi ska helt kort se på tre stycken "ordbokspär" som vart och ett innehåller ett svenskt och ett danskt ordboksverk, publicerade någorlunda samtidigt. De sex ordböckerna är:

- Molbech 1833
- Dalin 1850-55
- SAOB 1898-
- ODS 1918-56
- NEO/SO 1995-96 resp. 2009
- DDO 2003-05

Jämförande svensk/dansk lexikografi har knappast varit ett högprioriterat område inom den nordiska ordboksforskningen. Vissa slutsatser kan dras av Hjorth (1970), Haugen (1984) och Jacoby (1990). På den allra senaste tiden har Sköldberg (u.a.) och Malmgren (u.a.) gjort vissa försök till jämförelser mellan enskilda svenska och danska ordböcker. Men mycket

¹ Artikeln är en bearbetning av ett föredrag på LEDA-mötet den 19 januari i år. Tack till de närvarande för kommentarer som kommit artikeln till godo.

återstår att göra, och det som följer här är egentligen mest antydningar och i vissa fall frågetecken. Om man vill kan man se dem som förslag till fortsatt forskning.

Molbech och Dalin

De första större definitionsordböckerna i Norden kom ut med 22 års mellanrum, Molbech 1833 och Dalin 1855. Så här kan man schematiskt beskriva likheter och skillnader mellan dem:

- Ungefär lika stora, jämförbara
- men: Molbech har litterära exempel med källa, Dalin redaktionsexempel
- Molbech tycks iaktta akademiprincipen mycket strängare än Dalin
- Molbech < Adelung, Johnson (?), Dalin < Franska Akademiens ordbok
- Varken Molbech eller Dalin bedömdes efter förtjänst (men kritiken av de etymologiska uppgifterna var troligen berättigad i båda fallen)
- Dalin har fler ordförbindelser (Sköldberg u.a.)
- Dalin tog troligen inte mycket intryck av Molbech

Ett par korta kommentarer. Det är välkänt att Molbech kritiserades för att ha utelämnat alltför många ord som han inte ansåg nog danska (dvs. han kanske överbetonade akademi-principen, se t.ex. Dahlerup 1907). Däremot hade Dalin såvitt bekant inga betänkligheter mot att ta med lånord.

Det kan anses fastslaget att Dalin var inspirerad av Franska Akademiens ordbok (Malmgren 1988), medan inte mycket tycks vara känt om Molbechs förebilder, även om han nämner Johnsons och Adelungs ordböcker i sin inledning.

Det sista förmodandet i listan behöver underbyggas mera; det vore onekligen överraskande om inte den mycket professionelle Dalin på något sätt hade utnyttjat Molbech, som i varje fall hade goda kontakter med flera svenska språkvetare.

SAOB och ODS

SAOB:s första band kom ut 1898, 20 år före första bandet av ODS. Bland de viktigaste likheterna och skillnaderna mellan de båda stora historiska ordböckerna kan nämnas:

- SAOB bygger på 8 miljoner excerpter, ODS på 2,5 miljoner
- SAOB täcker perioden 1521-, ODS perioden ca 1700-
- SAOB är mest påverkad av OED, Grimms tyska ordbok och den nederländska historiska ordboken, ODS troligen d:o (plus SAOB?)
- SAOB: ca 6 redaktörer, stor stab av assistenter, ODS: ca 6 redaktörer, mindre stab av assistenter
- SAOB: länge ackordssystem (ca 10 000 excerpter om året för redaktörerna), ODS?
- ODS färdig, t.o.m. med supplementet, SAOB beräknas färdig 2017.

En kort kommentar även här. Vi vet att Verner Dahlerup under planeringsfasen gjorde studiebesök på de ordböcker som helt säkert tillhörde SAOB:s förebilder, liksom flera gånger på SAOB. Vilka kontakter som senare förekom mellan ODS och SAOB är vet man inte särskilt mycket om. Den intressantaste frågan är kanske: hur kunde ODS slutföras på mindre än en tredjedel av den tid som det kommer att ha tagit att fullfölja SAOB-arbetet, och ändå hålla en kvalitet i närheten av SAOB:s? En stor del av svaret ges givetvis av de två översta punkterna i uppställningen, men det kan ändå inte vara riktigt hela förklaringen (jfr Malmgren u.a.).

NEO/SO och DDO

Nationalencyklopedins ordbok, NEO, utkom i mitten av 90-talet (se nedan), när arbetet på DDO just hade påbörjats. NEO:s efterföljare SO utkommer 2009, några år efter DDO. Kontakter mellan den svenska och den danska ordboksredaktionen inleddes i början av 1990-talet; de har sedan fortsatt och varit ömsesidigt befruktande. Inte minst tvingades redaktionen för SO att höja ribban en bit när DDO kom ut 2003-2005. Här är några likheter och skillnader mellan NEO/SO och DDO, utan kommentarer:

- DDO är ca 20 % större än SO, som är lite större än NEO; alla har drygt 60 000 uppslagsord
- Alla tre är korpusbaserade. DDO:s korpus är dock långt mer balanserad och innefattar bl.a. talspråk
- DDO lägger större vikt vid autentiska exempel ur korpusen, med källangivelser (jfr Molbech!); NEO/SO har mer "semi-autentiska" exempel och även redaktionsexempel (jfr Dalin)
- Alla har konstruktionsuppgifter (DDO bäst), etymologier, fullständigt uttal (med musikalisk accent resp. stöt), morfologiska exempel och ordbildningsuppgifter
- Alla ger noggranna definitioner av nästan alla ord
- Alla har dateringar, NEO/SO av alla ord, DDO i stort sett bara av nya ord

Vi återkommer längre fram till fler beröringspunkter mellan SO och DDO, i samband med att SO beskrivs utförligare.

SO: den interna bakgrunden

Förhistorien för Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien går tillbaka ända till 1978, då arbetet på den första korpusbaserade ordboken i Sverige (och Norden) påbörjades. Korpusen var inte stor, mellan fem och tio miljoner ord – den växte under projektets gång –, men arbetet med den gav nyttiga erfarenheter och tiotusentals autentiska eller semi-autentiska språkprov. Siktet var från början inställt på att göra en databas ur vilken särskilt ordboken men också andra lexikala produkter skulle kunna genereras. Arbetet resulterade 1986 i Svensk ordbok (SOB), med bl.a. följande karakteristika:

- Mer egentlig definitionsordbok än tidigare svenska samtidsordböcker efter Dalin; rena synonymförklaringar undviks
- Krav på utbytbarhet i varje fall av verbdefinitioner (inspirerat bl.a. av SAOB:s stränga regler för definitioner)
- Tydlig uppdelning i kärnbetydelser och betydelsenyanser
- Rent formell (inte etymologisk) åtskillnad mellan homografi och polysemi ("lemma-lexem-modellen", Allén 1982): **vind** ('blåst'; 'utrymme närmast under tak') är t.ex. bara ett uppslagsord på grund av homogen böjning, trots två etymologier
- Rikligt med språkprov (ca 90 000 stycken)
- 58 000 uppslagsord

Från SOB (1986) till NEO (1995–96)

Efter några års lågintensiv verksamhet kunde arbetet på en uppdatering och förbättring av SOB inledas 1991, då ett nytt förlag, Bra Böcker, trädde in i bilden. Samma förlag hade fått regeringens uppdrag att utarbeta en ny svensk encyklopedi, *Nationalencyklopedin*. Ordboken anknöt i någon mån till encyklopedin och fick därför namnet *Nationalencyklopedins ordbok* (NEO). Den kom ut 1995–96 och de viktigaste nyheterna (jämfört med SOB) var:

- Etymologier för 25 000 uppslagsord
- Dateringar av 68 000 ord och betydelser (fr.o.m. 1526)
- Riktiga uttalsuppgifter med bl.a. musikalisk accent
- Konstruktionsuppgifter (valens)
- Uppgifter om ordled (som kan användas för morfologisk avstavning, t.ex. *dag-en* i stället för *da-gen*); vissa uppgifter om ordbildning
- Citat (ofta litterära) i marginalen
- 61 500 uppslagsord
- Cd-version 1997
- Samarbete med ca 30 ämnesexperter

Åter är några kommentarer på sin plats. Etymologierna i NEO är populärt hållna och det finns t.ex. inga ambitioner att föra tillbaka de äldre orden till urindoeuropeiska. Dateringarna, som går tillbaka till 1526 (för äldre ord ges bara upplysningen “före 1526”), hämtades till största delen från SAOB men också bl.a. från nyordsböcker och moderna korpusar.

Uttalsuppgifterna i SOB hade varit mycket ofullständiga och bl.a. hade uppgifter om musikalisk accent saknats. Cd-versionen av NEO var delvis “talande”, med inspelat uttal av ca 10 000 ord. Den var på flera sätt respektingivande, med bl.a. möjligheter till kombinationssökningar som “vilka engelska lånord inom området sport kom in i svenskan mellan 1900 och 1950” (se Malmgren 1999), men den blev – milt uttryckt – ingen försäljnings-succé.

Samarbetet med ämnesexperter – från Nationalencyklopedins stab – var ytterst värdefullt, i synnerhet med de experter som förstod att en allmänordbok inte alltid kan ge fullständigt exakta definitioner från fackspråklig synpunkt.

Från NEO till SO

Efter 1997, då NEO:s cd-version publicerades, följde åter en period av relativ stiltje. Situationen förändrades när Svenska Akademien 1999 tog över ansvaret för utvecklingen av databasen. Sedan 2000 har i genomsnitt ca två personer arbetat med detta. Som det hittills mest synliga resultatet utkommer under 2009 SO, Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien. Bortsett från ett stort antal nya uppslagsord bör främst följande nyheter i förhållande till NEO framhållas:

- 1) Dateringar och källangivelser av förstabelägg av ca 9000 fornsvenska ord och betydelser; accenter på latinska och grekiska ord
- 2) Förbättringar av dateringar av 1800- och 1900-talsord, tack vare nya korpusar
- 3) Noggrannare beskrivning (och “promovering”) av ca 5000 idiom; mycket kors-hänvisningar
- 4) Komplettering med många kollokationer (och omstrukturering)
- 5) Hänvisningar från morfologiska exempel
- 6) Ledigare metaspråk; mer könsneutralt
- 7) Stilrutor, ofta av språkvårdskaraktär
- 8) Tyvärr bara begränsat samarbete med ämnesexperter

Mest arbetskrävande har den första uppgiften varit. I motsats till de flesta av dateringarna i NEO är det här fråga om uppgifter som aldrig tidigare har funnits tillgängliga i någon svensk ordbok – därtill mycket svåråtkomliga uppgifter. Dateringarna i SO, som självklart är ungefärliga i många fall, spänner därmed över mer än ett årtusende, med start i runsvenska, i några fall t.o.m. urnordiska. Den ordhistoriska delen av artikeln **dag** i SO ser ut så här:

dag /.../

HIST: sedan 800-talet; runform **takaR* (plur.), fornsv. **dagher*; gemens. germ. ord, trol. urspr. 'varm tid'; Vg 119 (Sparlösastenen)

I den andra ändan av tidsaxeln har mer blygsamma förbättringar skett. Men dateringsproblemen är nog så svåra även här, framför allt när det gäller ord från förra hälften av 1900-talet. Sådana ord täcks inte av de båda svenska nyordsböckerna (t.ex. NYORD 1) och ofta inte heller av SAOB, vars artiklar om ord med begynnelsebokstaven a exempelvis skrevs ca 1900. Bl.a. tack vare en ny korpus, den s.k. ORDAT-korpusen som täcker 1920-, 1930- och 1940-talet (jfr Malmgren 2000), kunde många årtal för 1900-talsord förbättras.

Mycket arbete har lagts ner på att förbättra idiomdelen, som var bristfällig i NEO (jfr Sköldberg 2006). Med inspiration från DDO har idiomerna upphöjts till en sorts sublemman, och fasta regler för placeringen av idiomerna (på första substantivet, med vissa undantag) har införts. Liksom i DDO har de flesta idiomerna försetts med språkprov. En skillnad mellan SO och DDO är att idiomerna i SO i artiklar om polysema ord placeras under det betydelsemoment där de intuitivt hör hemma, i DDO däremot efter det sista betydelsemomentet. Det finns argument både för DDO:s och SO:s metod, och det blir säkert tillfälle att återkomma till frågan.²

En strävan har också varit att göra SO till en bättre produktionsordbok än NEO. I NEO gjordes inte tillräcklig åtskillnad mellan fasta fraser (med undantag för idiom) och fria exempel. I SO, liksom i DDO, placeras alla fasta fraser först, om möjligt (i substantiv-artiklar) i ordningen adjektiv+substantiv, verb+substantiv, substantiv+verb. T.ex. så här:

beslut /.../

ett svårt ~; ett oåterkalleligt ~; politiska ~; fatta ett ~; ta ett ~; riva upp ett ~; det är hennes fasta ~ att avgå

Liksom DDO-redaktionen har vi kunnat använda oss av ett kollokationsprogram (tyvärr dock utan lemmatisering), som har tillhandahållit ett stort antal nya fasta fraser. Här har vi också haft glädje av den stora svenska konstruktionsordboken, Svenskt språkbruk (2003).

En enkel men värdefull idé har vi också lånat från DDO, nämligen att ge diskreta hänvisningar från morfologiska exempel till motsvarande uppslagsord (när de finns). Det kan se ut så här (analogt i DDO):

maskin /.../ *maskinsömnad*; → *datamaskin*; → *skrivmaskin*; → *symaskin*

Upplysningen att uppslagsorden **datamaskin**, **skrivmaskin** och **symaskin** är med i ord-boken är av stort värde för användaren och förbättrar beskrivningen av det enkla ordet **maskin**.

Ett stort arbete har också lagts ner på att förenkla beskrivningsspråket. Som redan framgått står SOB, NEO och SO i tacksamhetsskuld till SAOB, som med alla sina förtjänster har ett ganska svårforcerat språk. Det kan inte förnekas att språket även i SOB och NEO var en smula tungt, delvis nog under inflytande av SAOB. Bland mer handfasta exempel på förenklingar i SO kan nämnas att *endast*, *icke* och *ej* undviks liksom typen *på*

² Frågan gav också upphov till en livlig och intressant debatt efter föredraget.

vilken (> *som ... på*), samt att formen *skall* genomgående har ersatts av det ledigare *ska*. Dessutom har många förkortningar lösts upp, t.ex. *p.g.a.* (på grund av) och *i st. f.* (i stället för).

Det är numera starkt ifrågasatt i Sverige att använda *han* som könsneutralt pronomen, vilket gjordes i NEO. Nästan alla dessa *han* har ersatts av *han/hon*, som faktiskt känns mindre tungt än det kan verka. En annan "jämsliddhetsreform" är att antalet *hon* i språkproven numera är ungefär lika stort som antalet *han*.

Slutligen kan nämnas en – såvitt vi vet – nyhet i svensk lexikografi, nämligen ca 400 "stilrutor". I de flesta fall är det fråga om miniessäer om vanliga språkvårdsproblem, vanligen åtföljda av en rekommendation:

acceptera /.../

Uttalet [asepte'ra] är inte ovanligt men måste anses felaktigt. Det verkar inte heller ha några paralleller bland ord som stavas med -cc-; uttal som t.ex. [aselere'ra] (av *accelerera*) är i varje fall mycket ovanliga.

Slutord

Två teser har varit mer eller mindre underförstådda i den här lilla uppsatsen: 1) äldre ordböcker spelar en större roll än man tror för utformningen av moderna ordböcker ("vertikal" påverkan) och 2) likartade ordböcker över nära besläktade språk har ofta något att ge varandra ("horisontell" påverkan).

Vertikal påverkan kan man särskilt se i svensk lexikografitradition. Dalin har utan tvivel påverkat SAOB som har påverkat SOB, NEO och SO. Men också i dansk tradition kan man ana vertikal påverkan: Molbech påverkade uppenbart ODS (jfr Dahlerup 1907) som självklart påverkade Nudansk Ordbog och kanske också DDO (bl.a. är autentiska exempel med källangivelser ovanliga i samtidsordböcker, jfr Atkins & Rundell 2008, s. 455).

Horisontell påverkan har inte kunnat påvisas mellan Molbech och Dalin – även om det inte kan uteslutas att det har förekommit –, men däremot mellan SAOB och ODS och naturligtvis mellan DDO och SO (och väl också mellan NEO och DDO). Och kontakterna har fortsatt under arbetet på den svensk-danska ordboken som kanske får en fortsättning i ett dansk-svenskt ordboksprojekt (jfr Kristensen 2008). Det är vi mycket glada för i Göteborg!

Litteratur

Ordböcker

Dalin = Dalin, A.F., *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm 1850-55.

DDO = *Den Danske Ordbog*. 1-6. København 2003-05.

Grimm = Grimm, Jacob & Wilhelm Grimm et al., *Deutsches Wörterbuch*. Leipzig 1854-1960.

Molbech = Molbech, Christian, *Dansk ordbog*. København 1833.

NEO = *Nationalencyklopedins ordbok*. 1-3. Höganäs 1995-96.

Nudansk Ordbog. København 1953 och senare.

NYORD 1 = *Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. Stockholm 1986.

ODS = *Ordbog over det danske Sprog*. København 1918-56.

ODS-S = *Ordbog over det danske sprog. Supplement. 1-5*. København 1992-2005.

OED = Murray, James et al., *Oxford English Dictionary*. Oxford 1884-1928.

Ordbøgerne over faste vendinger. Red. av Henning Bergenholtz, Esben Bjarke & Richard Almind. Århus 2009. (www.idiomordbogen.dk).

SAOB = *Ordbok över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. 1-34. Lund 1898-.

SOB = *Svensk ordbok*. Stockholm 1986.

SO = *Svensk ordbok utgiven av Svensk Akademien*. Stockholm (under utgivning 2009).

Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser. Stockholm 2003.

Övrig litteratur

- Allén, Sture 1982. The Lemma-Lexeme Model of the Swedish Lexical Data base. *Empirical semantics II. A Collection of New Approaches in the Field*, s. 376-387.
- Atkins, B.T. Sue & Michael Rundell 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford.
- Dahlerup, Verner 1907. Principer for ordbogsarbejde. *Danske studier* 4, s. 65-78.
- Haugen, Eva (med inledning av Einar Haugen) 1984. *A Bibliography of Scandinavian Dictionaries*. New York.
- Hjorth, Poul Lindegård 1970. *Vejledning til brug af Ordbog over det danske Sprog*. København.
- Jacoby, Michael 1990. *Historische Lexikologie zum nordgermanischen Raum*. Wiesbaden.
- Kristensen, Kjeld 2008. Lidt om vending af ordbøger – med et tilbud. *Nog ordat. Festskrift till Sven-Göran Malmgren den 25 april 2008*. Göteborgs universitet: Institutionen för svenska språket, s. 210–217.
- Malmgren, Sven-Göran 1988. Almqvist, Dalin och den svenska definitionsordbokens födelse. I: Pettersson, Gertrud (utg.), *Svenska språkets historia* 1. Lund 1988, s. 195-211.
- Malmgren, Sven-Göran 1999. Att göra en enspråkig ordbok mer produktionsinriktad. I: Slotte, Peter, Pia Westerberg & Eva Orava (red.), *Nordiska studier i lexikografi 4. Rapport från Konferensen om lexikografi i Norden Esbo 21-24 maj 1997*. Helsingfors, s. 285-290.
- Malmgren, Sven-Göran 2000. *Projektet Det svenska ordförrådets utveckling 1800-2000. Utgångspunkter*. Göteborgs universitet: Institutionen för svenska språket.
- Malmgren, Sven-Göran u.a. SAOB und ODS. (Kommer att publiceras i Hass, Ulrike (red.), *Europäische Lexika/Wörterbücher*.)
- Sköldberg, Emma 2006. Idiom och semantisk variation – i autentiskt språkbruk och i ordböcker. I: Lorentzen, Henrik & Lars Trap-Jensen. *Nordiske studier i leksikografi 8. Rapport fra konference om leksikografi i Norden Sønderborg 24.-28. maj 2005*. København 2006, s. 359-372.
- Sköldberg, Emma u.a. Ordförbindelser i Dalins Ordbok över svenska språket (1850-55). Föredrag vid Symposiet om ordförbindelser i nordiska ordböcker, Schæffergården 16-18 januari 2009.

**Dansk-Græsk Ordbog
af Rolf Hesse, Patakis Publications, 2008
(distribueres i Danmark af Museum Tusculanums Forlag)**

Af Caspar Curdt-Christiansen

Tilbage i begyndelsen af 1990'erne studerede jeg græsk, altså nygræsk (det skal man altid præcisere for lige netop dette sprogs vedkommende), og ét blandt mange problemer, man som græskstuderende havde at kæmpe med på den tid, var manglen på dansk-græske/græsk-danske ordbøger. Der fandtes ganske vist nogle rejseparlører og ordlister, der vel lige netop var tilstrækkelige til, at man kunne bestille en ouzo på en bar, men for ethvert behov, der lå ud over det allermest prosaiske, måtte man ty til f.eks. engelsk-græske/græsk-engelske ordbøger. Stor var således min glæde – og overraskelse – da en af mine studiekammerater en dag kom forbi min studenterhybel i Thessaloniki og stolt fremviste en *rigtig* dansk-nygræsk ordbog: Rolf Hesses Dansk-Nygræsk Ordbog (Munksgaard, 1995); 28.000 opslagsord og 20.000 faste udtryk!

Sidenhen, i 1998, kom der også en nygræsk-dansk ordbog til (som jeg i parentes bemærket selv har medvirket til), udgivet på det græske forlag Patakis – og det er selvsamme forlag, der står for udgivelsen af denne nye gennemreviderede udgave af Dansk-Nygræsk Ordbog, der til lejligheden er blevet omdøbt til “Dansk-Græsk Ordbog” uden det præciserende “ny-” nævnt ovenfor. Lad os håbe, det ikke giver anledning til alt for mange fejlindkøb blandt landets klassiske filologer ...

Hvad er så det nye i den nye udgave? Ved første øjekast ser man, at forlaget Patakis' valg af papirkvalitet, indbinding og typografi er bevaret, og det er faktisk ikke dårligt. Sammenlignet med førsteudgaven fra Munksgaard giver den nye udgave et solidt indtryk; hvordan den ser ud efter fem års intensiv brug, vil tiden vise, men det virker, som om den er beregnet på at blive brugt. Samtidig har den en luftig typografi med øget kontrast, der gør teksten behagelig at læse, men som naturligvis også koster plads. Således er sidetallet forøget med ca. 20 %, om end formatet sågar er lidt større. At ordbogen er blevet større, bekræftes af Museum Tusculanums pressemeddelelse, hvori følgende står at læse:

“Efter at have været udsolgt i nogle år er Rolf Hesses Dansk-Græsk Ordbog nu udkommet i en gennemrevideret, forøget og illustreret udgave. Ordbogen indeholder ca. 30 000 opslagsord med mange brugseksempler og idiomatiske udtryk; desuden en græsk grammatik med en udførlig liste over uregelmæssige verber, geografiske navne m.v. Bogen henvender sig både til danskere og grækere.”

Gennemrevideret, forøget og illustreret. Lad os indledningsvis se på disse tre i omvendt rækkefølge.

Illustreret

Allerede i forbindelse med udgivelsen af nygræsk-dansk ordbog fik Rolf Hesse den glimrende idé at lade en række svært oversættelige ord illustrere, f.eks. kunne den danske bruger se nydelige små tegninger af en *bouzouki*, en *ikonostase* eller andre særligt græske fænomener fra musikkens, den græskortodokse kirkes eller gastronomiens verden. I den nye græsk-danske ordbog gentages succes'en, og den græske bruger kan således få forklaret ved hjælp af en tegning, hvad en *pølsevogn*, en *nisse* eller en *lur* (altså musikinstrumentet) er. En fremragende idé, synes jeg; det er egentlig besynderligt, at denne fremgangsmåde ikke er mere udbredt inden for leksikografien.

Forøget

Ifølge forordet er der tilføjet over tusind nye opslagsord og mange nye udtryk (f.eks. inden for informationsteknologi og mobiltelefoni). Samtidig anføres det, at “nogle forældede ord og indtryk er fjernet eller reduceret, f.eks. inden for telegrafi”.

Ord som *mobiltelefon* og *modem* var der i forvejen, mens *sms*, *hjemmeside* og *hard-disk* er kommet til – i selskab med verberne *downloade* og *uploade*. Ordene *cd* og *cd-rom* er blevet tilføjet, men moderniseringen har ikke strakt sig til *dvd* og *dvd-rom*, hvilket ellers ville have været nærliggende. Man må også lede forgæves efter *usb-nøgle*, *lydkort* eller *kortlæser*. Til gengæld er de temmelig forældede *diskettestation* og *fjernskriver* bevaret.

Andre ord, som der ville være god mening i at have med i en ny og forøget ordbog, men som man må lede forgæves efter, er *andengenerationsindvandrer*, *miljøbevidst* eller måske *grønne afgifter*.

En af de sværeste beslutninger, når man laver en ordbog, er som bekendt spørgsmålet om, hvilke ord der skal tages med. Muligvis har det anvendte korpus her ikke været det allermest moderne. På den anden side skal man selvfølgelig også passe på med at fylde en ordbog med alskens døgnfluer, der ryger ud af sproget, lige så hurtigt som de kom ind. Det kan måske forklare, at man skal lede længe efter deciderede slangudtryk i ordbogen. Dog er der en del moderne dagligsprog – hvis man skal udtrykke det diplomatisk – herunder en række af de ord, som angiveligt er de første, skoleelever slår op, når de får en ny ordbog i hånden. Jeg finder det udmærket, at man f.eks. også får den “moderne” betydning af et ord som *rimelig* (betydning 3 herunder):

rimelig *adj* **1.** λογικός (~e priser λογικές τιμές), εύλογος **2.** (mild) επιεικής (-ής -ές) (*en ~ afgørelse* μια επιεικής απόφαση) **3.** (*adv: temmelig*) αρκετά: (meget) πολύ ...

Under opslaget *fed* får vi også at vide, at det i daglig tale kan betyde “super” – oversat med *φανταστικός* – og slår man op under *røv*, får man fuldgode oversættelser af både *rend mig i røven*, *de tog røven på mig* og *være på røven* – så der er taget et vist hensyn til de allermest kurante udtryk af denne art.

Gennemrevideret

Endelig får vi at vide, at ordbogen er gennemrevideret. “Gennemrevideret” betyder vel, at der dels er blevet luget ud i gamle og forældede udtryk – som nævnt ovenfor – dels at egentlige fejl er blevet rettet. Jeg har med glæde kunnet konstatere, at en af de grimme fejl fra første udgave er blevet rettet: I første udgave kunne man læse sig til, at en *billion* på græsk ganske rigtigt hedder *τρισεκατομμύριο*, og at en *trillion* angiveligt også hedder *τρισεκατομμύριο*. Denne klassiske oversætterfejl (der formodentlig stammer fra, at der er blevet brugt engelsk-græske ordbøger som “mellemlid”) er i den nye udgave blevet fjernet – ganske enkelt ved at opslagsordet *trillion* er blevet fjernet, hvilket i øvrigt må siges at være en ganske fornuftig løsning, da man næppe nogensinde får brug for at kunne oversætte så høje tal.

Andre fejl er til gengæld blevet oversat. Under opslaget *højhed* står udtrykket *Deres kongelige højhed* oversat med *η αυτού Υψηλότης*, hvilket strengt taget betyder *hans kongelige højhed*.

Endvidere er der blevet rettet igennem for at tage højde for diverse retskrivningsændringer siden 1995 (en ret omfattende opgave, da Dansk Sprognævn som bekendt ændrer retskrivningen ustandselig). Om end dette ikke er en retskrivningsordbog, så har brugeren en berettiget formodning om, at en nyudgivet ordbog er i overensstemmelse med gældende

retskrivning (noget som visse ordbøger ikke gør sig særlig umage med). Således er alle ord indeholdende “linie” blevet ændret til “linje”, og “AIDS” og “TV” er nu skrevet med lille; til gengæld er “VVS-installatør” ikke blevet ændret til “vvs-installatør”.

Det samme gør sig gældende for slåfejlene: Nogle er blevet rettet (f.eks. *ινκόγκνιτο* til *ινκόγκνιτο*), mens andre er blevet overset (f.eks. står der under opslagsordet *personregister* stadig “folkreregister”). Denne slags slåfejl må vel anses for at høre hjemme i småtingsafdelingen, om end det kan undre, at de ikke er blevet fanget i en stavekontrol. Mere beskæmmende er det, at min arbejdsplads er stavet forkert, og at oversættelsen til græsk heller ikke er anført korrekt: *Europaparlamentet* staves *Europa-Parlamentet*, hvis det skal være helt rigtigt, og mens det græske *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο* måske nok kan findes i avissprog, så er den korrekte titel altså *Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*.

Positive/negative punkter

Ud over selve ordbogen (og dens forord) indeholder bogen også en kort gennemgang af både det danske og græske sprogs historie og en kortfattet grammatik for begge sprogs vedkommende. Det kan naturligvis ikke træde i stedet for en egentlig grammatik, men det er fint, at man får det mest basale med her. Endvidere er der en vejledning til ordbogen, hvor man bl.a. får at vide, at de græske substantivers og adjektivers bøjning ikke angives, når de følger de almindelige bøjninger (for substantivernes vedkommende: maskulinum med endelsen -ς, femininum med endelsen -α eller -η, neutrum med endelsen -ι eller -ο; for adjektivernes vedkommende, når endelsen i de tre køn er -ος -η -ο). Dette er en udmærket pladsbesparende foranstaltning, da selv den mest utrænede bruger må formodes at kende de mest almindelige bøjninger. Imidlertid får man ikke altid femininumsformen at vide, selv når endelsen ikke er en af ovennævnte; dette er navnlig problematisk, når det gælder personbetegnelser, der har forskellig endelse afhængig af køn. F.eks. opslagsordet *livsnyder*:

livsnyder -en -e γλεντζές

Her får vi altså blot én oversættelse med den usædvanlige maskulinumsendelse -ες, men man bliver ladet i stikken, hvis man gerne vil omtale en kvindelig livsnyder. Dette kan især undre med tanke på, at Nygræsk-dansk ordbog under γλεντζές tilføjer (f: γλεντζού). For *taxachauffør* får vi også kun maskulinumsformen *ταξιτζής* (jeg har trods alt set kvindelige *taxachauffører* i Grækenland, om end de næppe er så talrige som de kvindelige *livsnydere* ...). For ord som *læge* eller *parlamentsmedlem* får vi dog også femininumsformerne, hhv. *ιατρίνα* og *βουλευτίνα*.

Det er sjældent, at ordbøger er decideret belærende, men en gang imellem er det faktisk på sin plads, og jeg er ganske begejstret over følgende opslag:

græskkatolsk

1. (romerskkatolsk med græsk ritus) ελληνοκαθολικός
2. (fejlagtigt for: græskortodoks) ελληνορθόδοξος

Således hjælpes både den bruger, der rent faktisk er interesseret i den korrekte oversættelse af “græskkatolsk” (religiøst mindretal, der hovedsageligt findes på de ioniske øer), og den bruger, der egentlig mener “græskortodoks”.

En yderligere forbedring kunne eventuelt være at tilføje en betydning 3 med slangudtrykket “græskkatolsk” i betydningen “ligeglad” ...

På samme vis advares man om falske venner, sådan som det f.eks. ses i opslaget *gymnasium*:

gymnasi|um -et -er λύκειο (NB! γυμνάσιο betyder skolen fra 7.-9. skoleår)

Et punkt, der kunne forbedres ud fra et leksikografisk synspunkt, er den manglende skelnen mellem oversættelse og forklaring. F.eks. ser opslaget *peberkage* ud, som følger:

peberkage -n -r είδος μπισκότου (το)

Det kunne foranledige en til at tro, at en peberkage på græsk hedder *είδος μπισκότου*, men faktisk betyder det blot “slags småkage” og er således en forklaring snarere end en oversættelse. Her ville det være at foretrække at anføre forklaringer tydeligt, f.eks. med kantede parenteser eller ved at bruge kursiv.

I tilfældet *kolonihave* derimod får man ikke blot en tegning (med vimpel og det hele), men også en forklaring angivet med “(*kan gengives*)”:

kolonihave -n -r (*kan gengives*) περιβολάκι με σπιτάκι μέσα σε οργανωμένο πάρκο

Her er man ikke i tvivl om, at det er et kulturspecifikt fænomen, der bliver forklaret snarere end egentlig oversat.

Andre lande- eller kulturspecifikke fænomener er forklaret eller præciseret på fyldestgørende vis. Opslaget *højesteret* ser f.eks. således ud:

højesteret -ten -ter ανώτατο δικαστήριο, τριτοβάθμιο δικαστήριο (*i GR*) Άρειος Πάγος

Brugeren får derved to anvendelige oversættelser for ordet højesteret, som kan anvendes til at betegne den danske (eller en hvilken som helst anden ikke-græsk) højesteret, men får samtidig at vide, at den græske højesteret har bevaret den klassiske benævnelse Areopagos. På samme måde kan man under *parlament* læse sig til, at et parlament hedder *κοινοβούλιο*, men det græske parlament hedder *βουλή*. Sådan skal det gøres!

Som sagt henvender ordbogen sig ifølge forordet og Museum Tusculanums pressemeddelelse både til danskere og grækere, og jeg synes, at forfatteren har gjort sig umage med at gøre denne ordbog lige anvendelig for både danskere og grækere, for så vidt angår udvalget af opslagsord, fraser og sætninger. Der er således blevet plads til en del ord, jeg ville opfatte som temmelig gammeldags, og som den danske bruger næppe ville slå op under, men som den græske bruger vil kunne få brug for, f.eks. hvis man læser ældre litteratur. Man kan f.eks. slå op under ikke blot *påberåbe sig*, men også *beråbe sig på*. Ligeledes finder man ikke kun det almindelige *sæbeskum*, men også *sæbelud* (begge oversættes med *σαπουνάδα*).

Dog er der ét punkt, hvor grækeren har brug for hjælp, men ikke får den: udtalen af danske ord (der som bekendt kan være temmelig uforudsigelig). Forfatteren gør selv opmærksom på denne mangel i forordet og henviser græske brugere til danske udtaleordbøger (en kort liste er vedlagt).

Derudover synes jeg, det er værd at bide mærke i, at cypriotisk græsk ikke nævnes med et ord. Man er vant til, at man i engelsksprogede ordbøger får oplysninger om sproglige forskelle mellem i hvert fald britisk og amerikansk engelsk. Noget tilsvarende gør sig ikke gældende med cypriotisk græsk her. Man kan naturligvis hævde, at cypriotisk græsk blot er en dialekt, og at der ikke er plads i en bilingval ordbog til dialektale ord, og under alle omstændigheder er det skrevne sprog i Cypern så godt som identisk med det græsk, der

skrives i Grækenland. På den anden side er der tale om det sprog, der tales af befolkningen i et selvstændigt land, så det ville måske være på sin plads for visse glosers vedkommende at tilføje, at man i Cypern anvender et andet ord. Ellers kunne man i det mindste skrive et par ord om cypriotisk græsk i forordet.

Alt i alt synes jeg, at en i forvejen god ordbog er blevet endnu bedre. Uanset om man er oversætter, studerende eller blot bor i udlændighed, kan man kun være taknemmelig over, at der mellem to så relativt små sprog findes en så omfattende og vellavet ordbog.

Caspar Curdt-Christiansen
Oversætter, Europa-Parlamentet, Luxembourg

Ansvar for denne artikel ligger hos forfatteren, og Europa-Parlamentet kan ikke på nogen måde gøres ansvarlig for de meninger, der kommer til udtryk heri.

A plaintiff gone astray

En kommentar til anmeldelsen af Dansk-Engelsk Ordbog, 11. udgave, Gyldendal, i LEDA-Nyt nr. 46

Af Lars Brink

Lise Mourier og Sandro Nielsen anmeldte i sidste nummer Jens Axelsens 11. udgave af Gyldendals røde Dansk-Engelsk Ordbog – efter min mening flere steder urimeligt unfair. Jeg finder, at Axelsen er vor fineste nulevende leksikograf. Jeg er en ven *af* ham, ikke ven *med* ham.

Det bryder løs ved forordet, som skulle være et skræmmeeksempel på “uvedkommende og ligegyldige” forord. De oplysninger, anmelderne savner, finder de dog hurtigt, nemlig i de følgende korte afsnit og i “materialet om ordbogen”. Men de trækker ikke deres spydighed tilbage. Jég synes, det er uvedkommende og ligegyldigt, om disse ting står i forord eller indledning m.v., men det kan da diskuteres. At gøre sig lystig over, at de ikke findes i netop forordet, som derfor står tilbage med blot taksigelserne (der vel ikke er uvedkommende for dem, der takkes), er mærkeligt.

Anmeldelsen kalder det kontant et tilbageskridt, at udgaven er slanket med 14.000 opslagsord. Det er da en sur vinkel. En ordbog kan ikke klandres for det antal ord, man har valgt at bringe. Kan anmelderne ikke få ord nok, kan de købe Gyldendals store dansk-engelsk på over 100.000 ord.

Varianter af engelsk

Anmelderne gør et stort nummer ud af, at der tit mangler oplysninger om amerikansk og australsk engelsk. De går ud fra, at ordbogen underforstår, at “alle umarkerede ækvivalenter kan bruges i alle situationer”. Sandheden er, hvad anmelderne jo godt ved, at ingen i hele verden har overblik over alle engelske sprogvarianter. Det, man kan regne med, er, at ulokaliserede sprogræk findes i *høj-britisk*, ikke nødvendigvis i skotsk lavsprog, hos newzealandske maorier eller i Las Vegas’ spillebuler. Ordbogen bygger på en hundredårig tradition, hvor det britiske altid har været i centrum. Man kan glæde sig over, at der med årene er kommet mere og mere kolonial-engelsk med, men hvis redaktøren først skulle tjekke alt med Dublin og Durban, var projektet dødsdømt.

Personlig ville jeg gerne undvære det koloniale. At medtage det minder mig om fortidens ordbøger til og fra “dansk-norsk”. Norsk riksmål ligger så tæt op ad dansk rigsmål, at de godt kunne behandles under ét, men det slører overblikket og gør det sværere at *huske* oplysningerne. Og det er vel meningen med ordbøger, at læserne skal *lære* ækvivalenterne. Netop i en ordbog *til* engelsk kunne jeg sagtens undvære de sikkert højst interessante Falklands-former. Hvorimod jeg i en forståelsesordbog *fra* engelsk gerne ville have i hvert fald det amerikanske med. Ellers misforstår jeg let den amerikanske litteratur. Englændere og amerikanere betjener sig normalt af deres egen sprogart, når de kommunikerer indbyrdes, så hvorfor skulle vi ikke også kunne betjene os af høj-britisk udadtil. Set i forhold til, hvor ringe danskere er til engelsk, er det dumt af dem at bruge energi på geografiske varianter. – Allerbedst ville det dog være, hvis man i en elektronisk udgave kunne slå alt kolonialt fra – eller til (fx alt australsk + fællesstof).

Plaintiff. Dette ord har jeg kendt i betydningen ‘sagsøger’ i britisk, siden jeg var barn. At det i dag skulle hedde *claimant* i britisk, er ikke sandt. En stribe nye ordbøger, deriblandt Shorter Oxford English Dictionary 2002, giver Axelsen ret; de har alle også *claimant* (der især bruges i britisk), men kun i betydningen ‘en, der kræver en ret, fordringshaver’! Thi kendes for ret: Axelsen er pure at frifinde.

Amerikansk fodbold. Det er rigtigt, at denne frase mangler. Men den følgende åndrigthed: at læseren må tro, at det så hedder *American soccer*, er malplaceret. Hvis en ordbog mangler idiomet *gule ærter*, er det helt skævt at påstå, at ordbogen angiver, at det hedder *yellow peas*. Hvis et idiom mangler i en ordbog, ved enhver, at man ikke skal regne med, at dets pålydende betydning kan overføres.

Stafetløb bringes på bane. Det fylder meget, men kan koges ned til, at *tur* mangler stafet-betydningsvarianten 'leg', og at *skifte* mangler stafet-betydningen 'change-over'. Anmelderne kalder det "forkert ... hjælp til at udtrykke sig på korrekt engelsk". Forkert er det kun, hvis forfatteren hævder, at alle artikler udtømmer de danske og engelske betydningsvarianter. Betydningerne *mangler*, men at dét er en mangel ved ordbogen, vil jeg bestride. Hvis man ikke med god samvittighed kan udelade så specielle varianter, ved jeg ikke, hvad man kan udelade. Nudansk Ordbog med "over 100.000" ord og fraser har dem ikke. DDO har den ene. – I mit og mine endnu unge venners sprog hedder dét at få et automobils hjul til at snurre rundt uden at tage fat *at fedte*. Det står ikke i nogen ordbog. Er det så en mangel ved Axelsens, der forleder læseren til at tro, at det hedder *to grease*? Lidt proportionssans udbedes.

Bøjning af ækvivalenter

Ordbogen angiver ikke bøjning af de engelske ækvivalenter. Dét får anmelderne til at sige, at angivelsen af de engelske verbers bøjning er "noget mere svingende". Dét siger de, fordi mange artikler i deres *eksempler* giver bøjningsformer. Måske har forfatteren bevidst smuglet en bøjningsform ind, måske er det tilfældigt. Men jo ikke svingende. Anmelderne savner også, at de engelske stofnavne markeres som pluralis-defekte, når det danske udgangsord er tælleligt, eksemplet *skadeserstatning* ~ *damage*. Herimod vil jeg sige, at det også er fordelagtigt at slippe for alle disse tegn og mærker. Anmelderne burde betænke den traditionelle sprogbeskrivelse: udtale, orddannelse (hvorunder bøjning), syntaks, leksikon. Det er ikke en leksikografisk opgave at beskrive ordenes bøjning. Det er en service. Der kan diskuteres. Det er en leksikografisk børnesygdom at ville indkorporere alt i ordbogen. ODS fx har alenlange udredninger om nominativ og akkusativ under *jeg* etc., skønt det er ren syntaks. I stærkt flekterende bøjningssprog som latin og islandsk måtte man ofte give både tre og fire bøjningsformer. Dér må det i hvert fald droppes.

(Et hjertesuk: Anmelderne foreslår en asterisk, der henviser til bøjningsoversigt. I stringent lingvistik bruges asterisk om en form, der ikke er belagt, men konstrueret som sprogrigtig. I non-stringent lingvistik betyder den også det modsatte: en form, der er konstrueret som sprogstridig; desuden: 'låneord fra græsk' samt 'kun forekommende i senantikken'. Hvis ikke lingvister besinder sig på entydige termer og symboler, kommer vi aldrig ud af suppedasen.)

Fiskefrikadelle

Midt på s. 24 er et afsnit om *frikadeller* gået helt i fisk, formentlig ved lapsus. Bl.a. står der, at *delle* ~ *roll of fat* er et synonym til *frikadelle*. Det er det jo ikke, og de to ord har intet historisk med hinanden at gøre. Derimod kan *frikadelle* gemytligt forkortes til synonymet *delle*.

Langt mere begrædeligt er det, at anmelderne i dette afsnit om danske ord, der ingen ækvivalent har i engelsk, helt traditionelt kun behandler udtryk, hvis referent ikke *findes* i engelskmændenes verden. Jeg har holdt to foredrag om manglende ækvivalenter – i den forenings regi, vi alle er medlem af; begge trykt. Jeg fandt dér store mængder af manglende ækvivalenter, også helt elementære som dansk *skov*, der savner ækvivalent i engelsk, idet det er overbegreb for 'wood' og 'forest'. Leksikografer hader at angive manglende ækvivalens. Her kunne anmelderne være gået Axelsen på klingen.

Stikprøver

Man kan ikke, som man har gjort i 200 år, anmelde ordbøger ved nedslag. Dertil har de alt for mange oplysninger. Selv de bedste rummer mange fejl, de fleste heldigvis små. Slår man kun ned på dém, kan selv det fremragende få et dårligt skudsmål. Den rette metode er stikprøve-metoden, som jeg brugte i min anmeldelse af DDO: Man udtager fx 50 tilfældige artikler og informerer om både godt, skidt og mangelfuldt. (Den skal selvfølgelig ikke stå alene.) Jeg ville ønske, at anmelderne havde gjort dét. Så var der vederfare Axelsen retfærdighed.

Apropos en anmeldelse af Dansk-Latin Ordbog Gyldendals Røde Ordbøger, 1. udgave, 2007, ved Allan A. Lund

Af Allan A. Lund

I LEDA-Nyt nr. 46 – Nov. 2008, pp. 27-32, har to filologer, *duo critici sive bini critici?*, Karen Skovgaard-Petersen og Peter Zeeberg, omtalt ovennævnte ordbog, anmeldt ville være for meget sagt. Det fremgår for det første af den omstændighed, at de ikke har bemærket bogens titel *Dansk-Latin Ordbog*, der turde være en fejl for *Dansk-Latinsk Ordbog*. Denne fejl er *auctor thesauri componendi* uden skyld i. Ligesom han heller ikke er ansvarlig for den temmelig kortfattede indledning til “Det latinske sprogs historie”, som han *ob valetudinem* ikke var i stand til at påtage sig. Ansvarlige for begge dele er/var Gyldendals ordbogsredaktion. Samme redaktion har i øvrigt af hensyn til brugerne strøget hovedtiderne i de latinske verber samt forenklet en række andre informationer. Således nævnes *verba dicendi* kun med accusativus cum infinitivo som dependent konstruktion. Ikke et ord om afhængig jussiv konjunktiv (således som anført af mig i manuskriptet). Antonymer synes også slettet. Jeg tror, at redaktionen har skønnet rigtigt i disse spørgsmål. Latinkundskaberne er jo ikke så store i Danmark.

Anmelderne beklager sig over mangelen på sex, lemmaet altså. Fraværet af dette og en lang række af de andre manglende stikord skyldes det faktum – hvilket ikke er så vanskeligt at forstå for en historiker eller en kulturhistoriker som undertegnede – at der ikke findes tilsvarende begreber i målsproget. Hermed er vi fremme ved kerneproblemet i omtalen af “Dansk-Latin Ordbog”: Anmelderne synes at savne forståelse for, at udarbejdelsen af en dansk-latinsk ordbog stiller udgiveren over for det fundamentale cross-cultural spørgsmål: Hvorledes oversætter man det uoversættelige? Vort begreb om sex fandtes *ikke* hos de antikke romere (det kunne anmelderne have forviset sig om ved gennemlæsning af Allan A. Lund: *I seng med romerne – Køn og sex i det antikke Rom*, København 2005 [2. udg. 2006]). Derfor forekommer lemmaet *sex* ikke. Den romerske kultur er i øvrigt gennem de seneste årtier generelt blevet os langt mere fremmedartet end den tidligere fremstod: Begreberne var i langt, langt større omfang, end anmelderne forestiller sig, anderledes besatte, hvis de ellers eksisterede. Det er derfor principielt vanskeligt at udtrykke moderne tanker og forestillinger på antikt latin. Et banalt eksempel er begrebet *baby*, der ikke kendtes i antikken (se løsning i ordbogen). De ofte medfølgende stjerner ved det enkelte lemma markerer, at det pågældende ord ikke brugtes i antikt latin. Udforskningen af antikkens, middelalderens og renæssancens latin er desværre endnu ikke kommet så langt, at det i alle tilfælde med sikkerhed kan siges, hvornår et ord forekommer første gang i en bestemt betydning.

Anmelderne røber manglende fortrolighed med antik litteratur, når de skriver: “Det fremgår dog ikke om de latinske eksempler er autentiske eller konstruerede til lejligheden”. Selv om bogen henvender sig til et publikum, for hvem latin eventuelt stadig er mere eller mindre *terra incognita*, forekommer der ikke ‘filologisk hjemmebryg’ i ordbogen. Anmelderne derimod vil rette det rigtige til det forkerte, når de fx hævder, at *affinis* ikke kan betyde ‘svoger’. Et kontrolslag i *Thesaurus Linguae Latinae*, latinistens bedste arbejdsredskab og verdens største latinske ordbog, der er forfattet på latin, viser noget andet. Tilsvarende gælder den påstand, at junktoren *sidus crinitum* ikke kan stå i betydningen ‘komet’. Det véd ellers enhver, der beskæftiger sig med astronomi i antikken. Også hér er *Thesaurus Linguae Latinae* latinistens bedste ven. Det samme gælder, når det fx hedder: “Kobber oversættes med *aes*, hvilket er smuk latin. *Cuprum* [sc. for kobber] nævnes ikke, for det er ikke så godt belagt i den klassiske litteratur”. Dette er et anmelderbedrag: *Cuprum* forekommer ikke i den klassiske litteratur – og lemmaet findes ikke i *Thesaurus Linguae Latinae*. Som det fremgår af citatet, kender anmelderne ikke betydningen af begrebet

klassisk latin. Det er betænkeligt, når de vil anmelde en dansk-latinsk ordbog, hvis stikord er baseret på antikt latin fra dengang, der fandtes *native speakers* af dette sprog.

Også sidebemærkninger som: "Forordet trykkes ganske vist både på dansk og latin, men det må nok snarere opfattes som krukkeri end som en antydning af målgrupper". Til dette er kun at sige: Nogle brugere vil være begyndere, andre viderekomne, og for de sidste vil det forhåbentlig være en opmuntring at se, at det også i dag kan lade sig gøre at skrive et forståeligt latin let og smertefrit. Personlig og på andre aktive latinisters vegne må jeg protestere mod at karakterisere det som "krukkeri".

Anmelderne synes ikke at være orienteret om, at latin faktisk er i aktiv brug den dag i dag (sproget anvendes i tidsskrifter og radioudsendelser). Af anmeldere af en dansk-latinsk ordbog må det forventes, at de har arbejdet med latinsk leksikografi. Hvordan skulle man ellers kunne udøve tekstkritik (*ars critica*)?

Helt morsom bliver anmeldelsen, når anmelderne forsøger at fremstille stikordsvalget som udtryk for "antikveret dansk". Allerede det første eksempel: "Man finder: *begynde*, men ikke *starte*" viser, hvor ureflekteret de farer frem. Enhver, der omgås yngre mennesker i Danmark, vil have bemærket, at verbet *begynde* er i almindelig brug (formentlig under indflydelse af engelsk). Men de to verber, *begynde* og *starte*, er ikke absolutte synonymmer: *starte* konnoterer maskiner, biler etc., der startes, og er derfor stort set overflødig i en latinsk kontekst. Anmeldernes opfattelse af, hvad der er *vulgaris sermo Danicus*, er her mere folkelig end folkesproget. Et andet eksempel er deres opfattelse af, at adjektiverne *karrig* og *nærig* er synonymmer: "*karrig*, men ikke *nærig*". Mine undersøgelser i *Thesaurus Linguae Latinae* og *Oxford Latin Dictionary* overbeviste mig om, at kun det første begreb er relevant på latin: En *karrig* person er en grisk person, mens en *nærig* er en, der ikke gerne giver penge ud (se også *Nudansk Ordbog*).

Her stopper jeg for denne gang, fordi omtalen af den pågældende ordbog er præget af den stereotype formel, "mangel". I det konkrete tilfælde havde det været naturligt for anmelderne at sammenligne den ny dansk-latinske ordbog med de i forvejen eksisterende. Dét kunne der være kommet noget kulturhistorisk og filologisk set interessant ud af.

Hvis anmelderne har mere at skrive desangående eller at sige, bedes de udforme dette på latin.

Sine ira, nec sine studio

Auctor, dr.phil. Allan Antoni Lund sive Allanus Antonius Lucas

P.S. Ordbogsprojektet *Thesaurus Linguae Latinae* udarbejdes siden 1900 i München, hvor jeg i årene 1986 til 1996 havde lejlighed til at gennemgå en hel del af de lemmaer, der endnu ikke er udgivet. Publiceret er foreløbig ord fra A til og med P minus N, fordi *N littera* indeholder en række negationer såsom *non*. (Jeg tænker altid med bekymring på den medarbejder, der skal bearbejde dette lemma.)

Nordisk Forening for Leksikografis symposium om ordforbindelser i ensprogede nordiske ordbøger Schæffergården, 16.-18. januar 2009

Af Inger Schoonderbeek Hansen

I alt 19 deltagere fra fem forskellige skandinaviske lande fordelt over 13 forskellige institutioner var i januar samlet på Schæffergården lidt nord for København for at holde foredrag om og diskutere ordforbindelser i ensprogede nordiske ordbøger. Weekend blev bestemt optimalt udnyttet. Programmet bestod af hele 13 foredrag a en time, inklusive efterfølgende diskussion. De nødvendige pauser der var lagt ind, forløb yderst behageligt takket være de særdeles gode fysiske rammer på Schæffergården. Det var sidste gang Sven-Göran Malmgren og Henning Bergenholtz optrådte som organisatorer – med uundværlig hjælp fra Rikke E. Hauge. Det er også sidste gang Malmgren og Bergenholtz er hovedredaktører på *LexicoNordica*, hvor bidragene vil kunne ses publiceret senere på året.

Foredragene på symposiet afspejlede den alsidighed leksikografien i Skandinavien for en stor del er kendetegnet ved. Der blev omtalt og præsenteret mange forskellige projekter, og desuden blev symposiets overordnede tema belyst fra forskellige synsvinkler. Fokus i foredragene lå bl.a. på bestemte ordbøgers beskrivelse af valensmønstre, præsentation af kollokationer, idiomer og andre faste udtryk, på forskellige ordforbindelsers semantik og på selve den fraseologiske terminologi. Nedenfor følger i kronologisk rækkefølge for hvert foredrag et kort referat.

Sven-Göran Malmgren og Maria Toporowska Gronostaj (Göteborgs universitet) fremlagde i symposiets åbningsforedrag med titlen “Valensbeskrivning i enspråkiga svenska ordböcker – och några andre” nogle iagttagelser (ud fra et produktionsperspektiv) af hvordan valensmønstre bliver præsenteret i et antal svenske ordbøger, bl.a. *Svenskt språkbruk* (1986), *Nationalencyklopedins ordbok* (1995-96) og *Svensk ordbok* (2009), og hvordan det kan sammenlignes med fx *Den Danske Ordbog* (2003-2006) (se også Sven-Göran Malmgrens artikel i dette nummer af LEDA-Nyt).

I “Leksikografisk oversete og mishandlede typer af ordforbindelser: Hvorfor, hvordan og hvor mange?” fremlagde Ken Farø (Københavns Universitet) og Henrik Lorentzen (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, København) en empirisk undersøgelse af 17 forskellige ordforbindelsestyper i to danske almenordbøger, tre fraseologiske ordbøger samt Retskrivningsordbogen. De oversete typer er bl.a. fraseoskabeloner, bevingede ord og rutineformler. Det blev fremhævet at de forskellige frasemtyper skulle ses fra en funktionel synsvinkel. Kunne det mon bidrage til at kunne adskille kompositionelle fra ikke-kompositionelle ordforbindelser på et mere sikkert grundlag?

Jón Hilmar Jónsson (Orðabók Háskólans, Reykjavík) fremviste i sit foredrag “Ordforbindelser: grunnelementer i ordboken?” netordbogen *Íslenskt orðanet* (<http://ordanet.is>) og fremhævede at netbaserede ordbøger i princippet kan indeholde ubegrænsede mængder af (detaljerede) valensoplysninger og andre ordforbindelser, der alt efter brugerens ønsker kan hentes frem eller skjules.

Henning Bergenholtz og Esben Bjærge (Center for Leksikografi, Handelshøjskolen, Århus) præsenterede Ordbøgerne over Faste Vendinger (www.idiomordbogen.dk) og fortalte om deres erfaringer med arbejdet med ordforbindelser i foredraget “Tilgang til og præsentation af faste vendinger i en elektronisk ordbog”. Det blev bl.a. fremlagt som mulighed at associationer i tilknytning til faste vendinger i fremtiden kunne være brugerstyrede.

Erla Hallsteinsdóttir (Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet) præsenterede i “Íslensk fraseologi: ordforbindelser i Íslensk Orðabók” sin undersøgelse af (og forslag til revidering af) ordbogens behandling af de forskellige ordforbindelser, som må kaldes traditionel, og som mangler metaleksikografiske overvejelser mht. de forskellige ordforbindelsestyper.

Foredraget Ruth Vatvedt Fjeld (Universitetet i Oslo) holdt, “Semiautomatisk metode for dokumentasjon av kollokasjoner i moderne norsk”, var først og fremmest en diskussion af ordforbindelsers kategorisering og dernæst den noget mangelfulde præsentation af dem i bl.a. *Norsk Ordbok* (eksemplificeret ved verbet *komme*). Desuden diskuterede hun om ordforbindelser skal dokumenteres ud fra leksikografisk eller lingvistisk (semantisk) synsvinkel.

I “Behandling av ordsamband i norske einspråklege eittbandsordbøker” gennemgik Lars Vikør (Norsk Ordbok 2014, Universitetet i Oslo) kritisk præsentationen af fire typer ordforbindelser: hypotaktiske udtryk (fx nominalfraser og præpositionsfraser), parataktiske udtryk (fx ordpar som *ris og ros*, *kort og godt*), sætninger og lånte udtryk (fx *in extenso*, *columbi egg*), i fire norske ordbøger, bl.a. *Bokmålsordboka* (2005) og *Nynorskordboka* (2006).

Bodil Aurstad (Kunnskapsforlaget, Oslo) fortalte i “Flerordsforbindelser i NAOB” om de mange overvejelser og problemer redaktionen står over for med hensyn til (bl.a.) præsentationen af ordforbindelser i ordbogen, som i dag optræder lingvistisk (semantisk) ordnet i de ofte lange artikler, og som trænger til en kraftig opdatering når ordbogen skal genudgives i 2014.

Christian Becker-Christensen (Politikens Forlag, København) præsenterede i “Særskrevne ordforbindelser i Nudansk Ordbog” hvordan ordforbindelser (og konstruktionsoplysninger) præsenteres i *Nudansk Ordbog* (NO) sammenlignet med andre ordbøger, bl.a. *Den Danske Ordbog* (DDO). Han fremhævede også den måde definiens præsenteres i NO, nemlig med direkte angivelse af valensoplysninger, fx **give ng ng(t)**, sammenlignet med fx DDO hvor først selve definitionen præsenteres og derefter og på en lidt anden måde konstruktionsoplysningerne.

I “Ordförbindelser i Dalins Ordbok öfver svenska språket” præsenterede Emma Sköldb-berg (Göteborgs universitet) sit kontrastive studie af Dalins ordbog (1850-55) og Christian Molbechs *Dansk Ordbog* (1833). Til formålet havde hun anvendt ordforbindelserne i 33 artikler der omhandler substantiver med reference til menneskets kropsdele; disse viste sig hverken mht. fx frekvens eller præsentation at være sammenlignelige.

Inger Schoonderbeek Hansen (Peter Skautrup Centret for Jysk Dialektforskning, Århus) præsenterede sin (hovedsageligt lingvistiske) undersøgelse af en række semantiske forhold mht. ordforbindelser med verbumparret *ligge, lægge* i *Den Danske Ordbog* og *Jysk Ordbog*. Hun diskuterede også DDO’s til tider ikke helt konsekvente markering af om ordforbindelser er overførte eller ej, hvilket blot understregede et centralt problem i den fraseologiske terminologi.

Nina Martola (Forskningscentralen för de inhemska språken, Helsingfors) fremhævede relevansen af en mere detaljeret valensbeskrivelse (fx til brug for webpublicering) i sit foredrag “Valensförbindelser, kollokationer och idiom med *åt* och *till* – ger ordböckerna relevanta upplysningar?”; foredraget var i høj grad en semantisk beskrivelse af de enkelte valensled.

Erika Lyly (Språkrådet, Stockholm) beskrev planerne om en ordbog eller håndbog om svenske præpositioner i foredraget “Från ordboken *Svenskt språkbruk* till en ny handbok om prepositioner”, der bl.a. bør indeholde detaljerede syntaktiske og semantiske beskrivelser.

Symposiet blev afsluttet med en fælles diskussion af bl.a. fraseologisk terminologi (kan der opnås enighed om mindre subjektive afkodningsmetoder når ordforbindelser kategoriseres

som kompositionelle eller ej?), ordbøgers præsentation af ordforbindelser (layout), fordele og ulemper ved brug af søgemaskiner (fx Google) og korpora, detaljeringsgrad af valensoplysninger og mængden af de præsenterede oplysninger om ordforbindelser. En sammenfatning af diskussionen kan ligeledes læses i *LexicoNordica 16*, der udkommer i november.

Nye ordbøger 2008

Traditionen tro bringer vi en oversigt over ordbøger, der udkom i Danmark i 2008. I oversigten er medtaget helt nye ordbøger samt nye udgaver af eksisterende ordbøger, men ikke uændrede genoptryk (oplag).

Dansk-Bulgarsk Ordbog af Lise Bostrup og Vladimir Stariradev, 1. udgave, Bostrup, 2008.

Dansk-Engelsk/Engelsk-Dansk Ordliste: Køkken & Restaurant, Fødevarer & Drikkevarer af Casper Langhoff og Claus Hovelt, 1. udgave, Rosenkilde 2008.

Dansk-Engelsk, Engelsk-Dansk Økonomisk Ordbog (cd-rom) af Annemette Lyng Svensson, 3. udgave, Samfundslitteratur, 2008.

Dansk-Engelsk Økonomisk Ordbog af Annemette Lyng Svensson, 4. udgave, Samfundslitteratur, 2008.

Danske stednavne af Bent Jørgensen, 3. udgave, i serien Gyldendals Røde Ordbøger, Gyldendal 2008.

Dansk-Spansk Ordbog af Pia Vater, 7. udgave (*uændret*), i serien Gyldendals Røde Ordbøger, Gyldendal 2008.

Dansk-Ungarsk Ordbog af Margit Nielsen, Ágnes Sitkeiné Szira og József Szira, 2. udgave, Special-pædagogisk forlag, 2008.

Den store ordbog af Heather Amery, 1. udgave, Carlsen 2008.

Italiensk-Dansk/Dansk-Italiensk Ordbog af Pernille Brøndum Rasmussen, 3. udgave, i serien De Stribede Ordbøger, Gyldendal 2008.

Juridisk Ordbog af Bo von Eyben, 13. udgave, Thomson Reuters, 2008.

Kemisk Ordbog udg. af Kemisk Forenings Nomenklaturudvalg, 3. udgave, Nyt Teknisk Forlag, 2008.

Lexicon Mediae Latinitatis Danicae, Hæfte 7 (*praemo-risibilitas*) af Bente Friis Johansen, Holger Friis Johansen og Peter Terkelsen, red. af Franz Blatt, 1. udgave, Aarhus Universitetsforlag, 2008.

Min lille ordbog af Roger Priddy, 1. udgave, Politikens Forlag, 2008.

Min store ordbog af Inger Tobiasen, 1. udgave, Klematis 2008.

Ordbog rumænsk-dansk (<http://www.dictionar.dk/20217405>) af Monica Baciú, 1. udgave, Monica Baciú, 2008.

Peter Pedals store ordbog af Greg Paprocki, 1. udgave, Carlsen, 2008.

Politikens Engelsk-Dansk/Dansk-Engelsk Miniordbog, red. af Niels Eskestad og Karin Jensen, 4. udgave (*specialudgave*), Politikens Forlag, København 2008.

Politikens Første Engelskordbog (+ cd-rom), red. af Christian Becker-Christensen m.fl., 1. udgave, Politikens Forlag, København 2008.

Politikens Italiensk-Dansk/Dansk-Italiensk Miniordbog red. af Bente Lihn Jensen, Lena Walsh og May Lillelund, 4. udgave (*specialudgave*), Politikens Forlag, København 2008.

Politikens Spansk-Dansk/Dansk-Spansk Miniordbog red. af Natalia Soto Tejero og Susie Heede-Andersen, 4. udgave (*specialudgave*), Politikens Forlag, København 2008.

- Politikens Tysk-Dansk/Dansk-Tysk Miniordbog** red. af Mette Skovgaard Andersen, Søren H. Madsen, og Svend Aage Outzen, 4. udgave (*specialudgave*), Politikens Forlag, København 2008.
- Psykologisk-pædagogisk Ordbog** af Mogens Hansen, Poul Thomsen og Ole Varming, 16. udgave, Hans Reitzels Forlag, København 2008.
- Spansk-Dansk Ordbog** af Pia Vater, 5. udgave (*uændret*), i serien Gyldendals Røde Ordbøger, Gyldendal 2008.
- Synchrone danoellēniko lexiko** (Dansk-Græsk Ordbog) af Rolf Hesse, omarbejdet og forøget [2.] udgave, i serien Ekdhosis Pataki. Lexika, Pataki, distribution i Danmark ved Museum Tusculanum, 2008.
- Tyrkisk-Dansk/Dansk-Tyrkisk Ordbog** af Tom Fagerland, 1. udgave, Gyldendal 2008.
- Ømålsordbogen**, bind 9 (*isrøver-klofuld*), udg. af Afdeling for Dialektforskning, Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet, 1. udgave, Videnskabernes Selskabs Forlag, 2008.

Konferencer

Konference om leksikografi i Norden

Den 10. nordiske konference om leksikografi holdes i Tammerfors (Tampere) fra den 3. til den 5. juni 2009. Der er mere information på NFL's hjemmeside <http://www.nordisk-sprakrad.no/nfl.htm>, bl.a. med det foreløbige program.

eLexicography in the 21st century: new challenges, new applications

Universitetet i Louvain-la-Neuve afholder en konference om elektronisk leksikografi fra den 22. til den 24. oktober 2009. Frist for tidlig tilmelding er 30. juni 2009. Se mere på konferencens hjemmeside: <http://www.uclouvain.be/en-cecl-elexicography.html>.

EURALEX 2010

Den næste Euralex-kongres holdes i Leeuwarden (Ljouwert) fra den 6. til den 10. juli 2010. Fristen for indsendelse af bidrag er 1. oktober 2009. Flere oplysninger kan ses på kongressens hjemmeside <http://www.euralex2010.eu>, hvor man også kan se en lille film fra værtsbyen.